

правового регулювання відносин, що виникають внаслідок цивільних правопорушень у галузі будівництва, неможливе без урахування нормативно-технічних актів, що впливають на формування умов цивільно-правової відповідальності.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є виявлення та вивчення проблем правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку із притягненням учасників будівництва до цивільно-правової відповідальності, а також розробка науково обґрунтованих теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства щодо цивільно-правової відповідальності під час здійснення будівельної діяльності.

Досягнення зазначеної мети зумовило постановку та рішення в ході дослідження наступних завдань:

- визначення поняття та видів цивільно-правової відповідальності при здійсненні будівельної діяльності;
- визначення загальних підстав та умов цивільно-правової відповідальності при здійсненні будівельної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Будівництво – складний технологічний процес, пов'язаний з діяльністю суб'єктів господарювання, який спрямований на створення різних матеріальних фондів виробничого та іншого призначення. Однією з особливостей такої діяльності є те, що вона супроводжується різноманітними договірними зобов'язаннями, які ґрунтуються на нормах цивільного права. Зокрема, під час будівництва широко застосовуються такі цивільно-правові договори, як – виконання проектних і розвідувальних робіт, будівельний підряд, субпідряд, договір участі у пайовому будівництві та інші. Враховуючи, що будівництво будівель (споруд) пов'язане зі строками виконання робіт, укладені договори в яких одна з істотних умов містить вказівку на строк, впродовж якого сторони зобов'язанні виконати визначені в договорі обов'язки. Важливо, що виконання одних договорів може впливати на виконання інших. Це можна спостерігати, скажімо, на прикладі виконання субпідрядного договору та основного підрядного договору, підрядного договору та договору участі у пайовому будівництві, якщо забудовник веде будівництво силами залучених підрядників. Цілком очевидно, що порушення стороною строків виконання за одним договором ставить іншого контрагента в становище порушника стосовно інших суб'єктів, з якими він пов'язаний договірними зобов'язаннями.

Удосконалення нормативно-правової регламентації відносин між різними організаціями, що діють у вітчизняних умовах у сфері будівництва, останніми роками пов'язано з розвитком процесу саморегулювання, сутність якого полягає в мінімізації втручання держави в приватні справи суб'єктів господарювання та створенні для них таким чином умов для самостійного формування необхідних моделей взаємодії під час здійснення підприємницької діяльності [3].

Проблема цивільно-правової відповідальності загалом вивчається досить давно [4]. Слід зазначити, що притягнення до цивільно-правової відповідальності можливе лише за певних умов, сукупність яких і утворює склад цивільного правопорушення.

Повний склад цивільного правопорушення включає наступні елементи: протиправність поведінки, наявність шкоди, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою, що виникла. Протиправною є дія чи бездіяльність, яка порушила норми закону чи іншого правового акта, а також суб'єктивне право особи. Дії набувають протиправного характеру при неналежному виконанні чи невиконанні зобов'язання. Під шкодою у цивільному праві розуміється применшення суб'єктивного цивільного права чи знищення блага. У юридичній літературі, судовій практиці використовуються поняття «школа» та «збитки». Школа та збитки найчастіше розглядають як синоніми. Однак, ряд науковців вважають, що поняття «школа» та «збитки» не є тотожними. Школа – більш широке поняття, що поділяється на майнову та немайнову [5].

Майнова школа – матеріальні (економічні) наслідки правопорушення, що мають грошову форму. Грошову оцінку майнової шкоди називають збитками. Під немайновою шкодою розуміють такі наслідки правопорушення, які не мають економічного змісту та вартісної форми (наприклад, моральна школа). Цивільно-правова відповідальність завжди настає при заподіянні майнової шкоди.

Однією з умов настання цивільно-правової відповідальності є причинний зв'язок між протиправною поведінкою і наслідками.

Вина як умова настання відповідальності – психічне ставлення особи у формі наміру чи необережності до своєї протиправної поведінки та її результатів. Зміст поняття вини застосовується як до громадян, так і до юридичних осіб. Вина юридичної особи виявляється у винній поведінці її працівників, які діяли під час вико-

нання трудових (службових, посадових) обов'язків. Вина господарських товариств та виробничих кооперативів полягає у винних діях їх учасників (членів), які завдали шкоди під час здійснення підприємницької, виробничої чи іншої діяльності товариства чи кооперативу. При цьому байдуже, чи вчинені зазначені дії окремим рядовим працівником, учасником (членом), посадовою особою чи органом юридичної особи. За загальним правилом, відповідальність у цивільному праві настає за наявності будь-якої форми та ступеню вини [6].

Стан будівельного сектора багато в чому характеризує рівень добробуту та розвитку як регіонів, так і країни загалом. Тому особливу актуальність є питання відповідальності за своїми зобов'язаннями за виконані роботи, надані послуги з боку членів організацій у сфері будівництва, проектування, пошуків, а відповідальність останніх, на нашу думку, безпосередньо залежить від діяльності фахівців з організації будівництва.

Під цивільно-правовою відповідальністю при здійсненні будівельної діяльності слід розуміти встановлені законом чи договором санкції за цивільні правопорушення, що викликають для порушника негативні наслідки у вигляді позбавлення суб'єктивних цивільних прав чи покладанні на нього нових або додаткових цивільно-правових обов'язків.

Особливостями цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання або неналежного виконання будівельної діяльності слід визначити наступне:

По-перше, особливий суб'єктний склад, оскільки суб'єктом відповідальності є, як правило, юридичні особи та фізичні особи-підприємці, оскільки будівництво тісно пов'язане з провадженням підприємницької діяльності. Однак це не виключає залучення до цивільно-правової відповідальності громадян – учасників зобов'язальних правовідносин у будівництві.

Розглядаючи юридичну особу як суб'єкт відповідальності, автор аргументує тезу про те, що дана особа має виконувати додаткові майнові обов'язки у вигляді відшкодування збитків та сплати неустойки, якщо фактичним заподіювачем шкоди є працівники юридичної особи

По-друге, те, що цивільно-правова відповідальність за здійснення будівництва пов'язана з відшкодуванням збитків, стягненням неустойки, відсотків за неправомірне користування чужими грошовими коштами. Відшкодування збитків може бути зроблено в натурі

шляхом надання такого ж роду речі або грошового еквіваленту. З цього випливає, що цивільно-правова відповідальність за здійснення будівельної діяльності є майновою відповідальністю, яка виникає у зв'язку з порушенням цивільного суб'єктивного права одного учасника будівельної діяльності іншим. Обсяг цивільно-правової відповідальності у разі визначається характером та розміром завданих збитків. Як правило, обсяг відповідальності та розмір збитків мають збігатися, оскільки в цьому у разі реалізується компенсаційна функція цивільно-правової відповідальності.

По-третє, застосування заходів цивільно-правової відповідальності за здійснення будівельної діяльності не повинно залежати від суб'єкта, на якого покладається така відповідальність. Рівні за обсягом заходи відповідальності повинні застосовуватися до різних учасників будівництва за однотипні правопорушення. Виділення різних видів цивільно-правової відповідальності при здійсненні будівельної діяльності пов'язано з юридичними фактами, що лежать в основі її виникнення. Оскільки виникнення цивільно-правової відповідальності під час здійснення будівельної діяльності можливо при неналежному виконанні зобов'язання однієї зі сторін, або у зв'язку із заподіянням шкоди третім особам та навколишньому середовищу за відсутності договірних відносин, слід виділяти договірну та позадоговірну.

Вважаємо за необхідне проаналізувати особливості цивільно-правової відповідальності в наступних договірних конструкціях у сфері будівництва, а саме: договір будівельного підряду, інвестиційний договір.

Чинне цивільне законодавство прямо не встановлює конкретних видів та розмірів санкцій за порушення умов договору будівельного підряду, через що практика їх укладання склалася таким чином, що сторони на власний розсуд включають до договору положення про взаємну відповідальність. Відповідно до ст. 858 Цивільного кодексу України [7] підрядник може бути притягнутий до відповідальності у разі, якщо їм були допущені відступи від вимог, передбачених у технічній документації та обов'язкових для сторін будівельних норм і правил. Водночас відповідальність підрядника перед замовником також настає за недосягнення зазначених у технічній документації показників об'єкта будівництва, наприклад, таких як виробнича потужність. З огляду на те, що названа норма не передбачає будь-яких санкцій щодо підрядника, вважаємо за необхідне керуватися

положеннями ст. 610 ЦК про відповідальність підрядника за неналежну якість роботи. При цьому відповідно до ст. 858 ЦК відповідальність підрядника може бути обмежена в силу встановлених у договорі чи законі гарантійних строків.

При дослідженні питання цивільно-правової відповідальності порушення інвестиційного зобов'язання у будівництві необхідно спочатку визначитися з основними дефініціями з цієї теми.

До теперішнього часу ні законодавство, ні цивілістика не дійшли єдиного розуміння і тлумачення багатьох категорій у галузі інвестиційно-будівельної діяльності, що є вихідною проблемою для вирішення питання успішного правового закріплення та застосування заходів відповідальності у цій сфері. Як справедливо зазначається, «нестабільність термінологічних понять створює пряму загрозу ефективності нормотворчого процесу. У зв'язку з цим нині на перший план виходить проблема уніфікації термінології у нормативному масиві.

Проблема договірної забезпечення інвестиційного зобов'язання у будівництві не може не вплинути і на основні аспекти цивільно-правової відповідальності за його порушення. Але перед тим, як перейти до безпосереднього аналізу, слід врахувати, що проблематика відповідальності за цей вид зобов'язання недостатньо розроблена, виправдано приділити увагу деяким загальнотеоретичним питанням визначення цивільно-правової відповідальності.

Таким чином, під цивільно-правовою відповідальністю за порушення інвестиційного зобов'язання у будівництві пропонується розуміти встановлені законом або договором для сторони, яка не виконала або неналежно виконала зобов'язання, несприятливі наслідки, пов'язані з додатковим майновим обтяженням та забезпечені можливістю державного примусу.

Відповідальність за порушення інвестиційного зобов'язання слід кваліфікувати як договірний вид цивільно-правової відповідальності.

Дослідження складу цивільно-правової відповідальності за порушення інвестиційного зобов'язання у будівництві дозволяє висунути таку тезу: у переважній більшості випадків порушує інвестиційне зобов'язання у будівництві замовник, який є особою, яка провадить підприємницьку діяльність [2]. Слід зазначити, що лише обставини

непереборної сили, внаслідок яких виявилось неможливим належне виконання зобов'язання, звільняють зазначену особу від відповідальності, тому при застосуванні цивільно-правової відповідальності до замовника будівництва слід виходити з того, що в даному випадку має місце усічений склад правопорушення, тому що його відповідальність є переважно безвинною.

Висновки. Отже, договір, як і будь-який цивільно-правовий інститут, має бути забезпечений захистом від порушень. Такий захист насамперед здійснюється за допомогою заходів цивільно-правової відповідальності за порушення умов договірної зобов'язання. Природно, що у зв'язку з розширенням сфери застосування договірної регулювання неминучими є зміни і в інституті договірної відповідальності. Змінам піддаються як заходи відповідальності, так і саме поняття цивільно-правової відповідальності, система умов її настання. Сторони повинні знати, який обсяг відповідальності може виникнути при порушенні договірних зобов'язань, які вони збираються укласти, адже правовідносини ґрунтуються на засадах рівності учасників. Умови договору виконують аналогічну з нормами права роль джерела виникнення суб'єктивних прав і обов'язків, які пов'язано з покладанням на винного цивільно-правової відповідальності. Підлягають відшкодуванню всі заподіяні невиконанням чи неналежним виконанням зобов'язання чи заподіянні збитки незалежно від вини та майнового становища.

Обов'язок відшкодування збитків у вигляді цивільно-правової відповідальності виникає з невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, у якому підставою цивільно-правової відповідальності є факт правопорушення.

Підсумовуючи, можна зробити такий висновок: важливо, щоб законодавець у найкоротші терміни усунув існуючі прогалини у правовому регулюванні цивільно-правової відповідальності у сфері будівництва доріг, закріпив конкретні форми такої відповідальності та чіткий механізм їх застосування за порушення кожної з основних обов'язків сторін при тому, що результативний захист майнових інтересів сторін, можливий тільки при комплексному застосуванні наслідків, що передбачаються всіма видами юридичної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гриняк А. Особливості правового регулювання відносин за договорами підряду: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН, 2011. 199 с.
2. Кузнецова Н.С. Подрядные договоры в инвестиционной деятельности в строительстве. К.: Наукова думка, 1993. 159 с.

3. Кривенко Ю. В., Спасова К. І. Укладання та реалізація договору підряду. *Часопис цивілістики : наук.-практ. журн.* Одеса : Гельветика, 2021. Вип. 43. С. 36–40.
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Приватне право як концепт. Том III Концепт приватного права і рекодифікації цивільного законодавства в Україні: рефлексії фронтиту: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 752 с.
5. Кантафарова І.С. Теоретичні основи цивільно-правової відповідальності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2007. 453 с.
6. Кузнецова Н.С. Гражданско-правовая ответственность: понятие, условия и механизм применения. *Альманах цивилистики: сборник статей.* 2010. Вып. 3. 332 с.
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України.* 2003. № 40. Ст. 142

Колісниченко Сергій Васильович

Договірна відповідальність у сфері будівництва доріг

Статтю присвячено дослідженню окремих питань договірної відповідальності у сфері будівництва доріг.

Зазначено, що будівництво – складний технологічний процес, пов'язаний з діяльністю суб'єктів господарювання, який спрямований на створення різних матеріальних фондів виробничого та іншого призначення.

Однією з особливостей такої діяльності є те, що вона супроводжується різноманітними договірними зобов'язаннями, які ґрунтуються на нормах цивільного права. Зокрема, під час будівництва широко застосовуються такі цивільно-правові договори, як – виконання проектних і розвідувальних робіт, будівельний підряд, субпідряд, договір участі у пайовому будівництві та інші.

Автором проаналізовано загальні питання цивільно-правової відповідальності, що надало змогу визначити особливості в сфері будівництва доріг. Повний склад цивільного правопорушення включає наступні елементи: протиправність поведінки, наявність шкоди, причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою, що виникла.

Автором визначено особливості цивільно –правової відповідальності в будівельній сфері, а саме: особливостями цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання або неналежного виконання будівельної діяльності слід визначити наступне:

По-перше, особливий суб'єктний склад, оскільки суб'єктом відповідальності є, як правило, юридичні особи та фізичні особи-підприємці, оскільки будівництво тісно пов'язане з провадженням підприємницької діяльності.

По-друге, те, що цивільно-правова відповідальність за здійснення будівництва пов'язана з відшкодуванням збитків, стягненням неустойки, відсотків за неправомірне користування чужими грошовими коштами.

По-третє, застосування заходів цивільно-правової відповідальності за здійснення будівельної діяльності не повинно залежати від суб'єкта, на якого покладається така відповідальність

Проаналізовано особливості цивільно-правової відповідальності в наступних договірних конструкціях у сфері будівництва, а саме: договір будівельного підряду, інвестиційний договір.

Визначено, що ні законодавство, ні цивілістика не дійшли до єдиного розуміння і тлумачення багатьох категорій у галузі інвестиційно-будівельної діяльності, це є вихідною проблемою для вирішення питання успішного правового закріплення та застосування заходів відповідальності у цій сфері.

Зроблено висновки, що обов'язок відшкодування збитків у вигляді цивільно-правової відповідальності виникає з невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, у якому підставою цивільно-правової відповідальності є факт правопорушення .

Ключові слова: договір, будівельна діяльність, договір підряду, інвестиційний договір, цивільно-правова відповідальність.

Kolisnychenko Serhii

Contractual liability in road construction sphere

The article is dedicated to the study of certain issues of contractual liability in the field of road construction. It is noted that construction is a complex technological process related to the activities of economic entities aimed at creating various material assets for production and other purposes.

One of the peculiarities of such activity is that it is accompanied by various contractual obligations based on the norms of civil law. In particular, during the construction, such civil law contracts as project and survey works, construction subcontract, sub-subcontract, participation contract in shared construction, and others are widely used.

The author analyzes general issues of civil liability, which allows determining the peculiarities in the field of road construction. The full composition of a civil offense includes the following elements: unlawfulness of behavior, presence of damage, causal link between unlawful behavior and the resulting damage.

The author identifies the features of civil liability in the construction sector, namely: the peculiar subject composition, as the subjects of liability are usually legal entities and individual entrepreneurs, since construction is closely related to the conduct of entrepreneurial activity; the fact that civil liability for construction is related to the compensation of damages, recovery of penalties, interest for wrongful use of other people's funds; the application of measures of civil liability for construction activities should not depend on the subject to whom this responsibility is assigned.

The peculiarities of civil liability in such contractual constructions in the field of construction as construction subcontract and investment contract are analyzed. It is determined that neither legislation nor legal doctrine have reached a common understanding and interpretation of many categories in the field of investment and construction activities, which is the starting problem for resolving the issue of successful legal consolidation and application of liability measures in this field.

It is concluded that the obligation to compensate for damages in the form of civil liability arises from non-performance or improper performance of obligations, where the basis for civil liability is the fact of legal violation.

Key words: contract, construction activity, subcontract, investment contract, civil liability.